

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

КНИГИНИЦЬКА ОКСАНА ВАСИЛІВНА

УДК 94:[325.455+355.014+001](477)

**ГРОМАДСЬКА, ВІЙСЬКОВА ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА
ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕНИ СТЕПАНІВ**

спеціальність 07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Робота виконана на кафедрі новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Качмар Володимир Михайлович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри новітньої історії України
імені Михайла Грушевського

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор,
член-кор. НАН України
Даниленко Віктор Михайлович,
Інститут історії України НАН України, завідувач
відділу історії України другої половини ХХ ст.
кандидат історичних наук, доцент
Попп Руслана Петрівна,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка, доцент кафедри історії України

Захист відбудеться 7 листопада 2018 р. о 15 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.12 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 337.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий 6 жовтня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор

Шуст Р. М.

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми. Сучасна українська історіографія характеризується науковими пошуками, спрямованими на дослідження відомих знакових постатей національної історії. Здійснення таких наукових досліджень допомагає розширити просопографічні знання в ділянці новітньої української історіографії. Передусім історики звертаються до вивчення життєвого та творчого шляху тих осіб, які були організаторами й безпосередніми учасниками національно-визвольного руху, діяльність яких з політичних міркувань у роки панування тоталітарної системи на українських землях замовчувалася або фальсифікувалася, а подекуди вони взагалі були вилучені з наукового та суспільно-політичного обігу. Актуальність завдань дисертаційної праці визначається також і потребами більш широкого представлення персоналій національно-визвольних змагань кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. До таких постатей, які вимагають наукового вивчення, яке б відповідало сучасному етапу українського дослідницького процесу, належить Олена Іванівна Степанів – учасниця національного руху Галичини початку ХХ ст., військова діячка часів Першої світової війни та української революції 1917–1920 рр., педагог та науковець, політв'язень мордовських таборів.

Завдання дисертаційної роботи полягає у тому, щоби на основі наукового аналізу суспільно-політичних і військових реалій першої половини ХХ ст. показати особистісний внесок і місце в цих процесах Олени Степанів.

Актуальність дослідження обумовлена також необхідністю комплексного вивчення громадської, військової та науково-педагогічної праці Олени Степанів у контексті головних віх національної історії ХХ ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведене в рамках наукової проблематики кафедри новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка. Зокрема, дослідницьких тем кафедри: «Громадсько-політична та професійна діяльність української інтелігенції в ХІХ – ХХ століттях» і «Суспільно-політичні та національно-етнічні процеси на західноукраїнських землях (остання третина ХVІІІ – ХХ ст.)». Реєстраційні номери: 01124004043; 01154003557.

Мета дисертаційного дослідження полягає у комплексному вивченні громадсько-політичної, військової, педагогічної діяльності О. Степанів. Як окремий дослідницький напрям виділено наукову діяльність вченої у період 1920 – 1930-х рр., та у післявоєнний час. Для реалізації цієї мети поставлено завдання дослідити:

- ступінь наукової розробки проблеми в українській історіографії; усі наявні комплекси джерел по темі дисертаційної праці;
- формування суспільно-політичного світогляду героїні в умовах розвитку українського національного руху в Галичині початку ХХ ст.; участь у молодіжних студентських структурах та парамілітарних організаціях довоєнного періоду;

– формування наукових поглядів О. Степанів у Львівському університеті в рамках історичної школи М. Грушевського та наукового семінару С. Рудницького;

– діяльність О. Степанів в організаціях Українських січових стрільців на початковому етапі Першої світової війни; участь у битвах на Маківці, під Комарником, Лисовичами у 1914–1915 рр.;

– перебування О. Степанів у російському полоні в Туркестані та її громадсько-політичну роботу в середовищах українських військовополонених у цьому краї; повернення з російського полону як демонстрацію українства та жіночої нескореності;

– педагогічну та громадську діяльність О. Степанів у часи міжвоєнної Польщі; роботу в Науковому товаристві Шевченка та кооперативних структурах;

– наукові інтереси та зацікавлення у період Другої Речі Посполитої, передвоєнний час та в роки війни: проаналізувати та визначити концептуальні засади творів цього періоду;

– роботу О. Степанів в академічних школах у 1944–1957 рр.;

– відображення головних напрямів суспільно-політичної діяльності вченої в її наукових публікаціях.

Об'єкт дослідження – громадсько-політична, військова та науково-педагогічна діяльність О. Степанів в контексті головних віх української національної історії ХХ ст.

Предметом дисертаційного дослідження є основні напрями суспільно-політичної праці О. Степанів, її участь в національному парамілітарному русі та подіях Першої світової війни, педагогічна діяльність в українському гімназійному русі та радянській вищій школі, наукові зацікавлення та концептуальні висновки її праць.

Хронологічні рамки дисертаційного дослідження охоплюють період життя, суспільно-політичної та науково-педагогічної праці О. Степанів (1892–1963 рр.).

Територіальні межі визначені місцем проживання та діяльності О. Степанів – м. Львів, Відень, Київ, Галичина, а також її полонення в Туркестані та ув'язненням у російських таборках.

Методологічну основу дисертації складають принципи історизму, наукового та об'єктивного підходу до розкриття теми. При аналізі конкретних дослідницьких завдань були використані такі методи: проблемно-хронологічний хронологічний, порівняльний, систематизації та класифікації документальних фактів, аналізу джерел та персоніфікованого дослідження.

Використання сукупності методів стало важливою умовою для розкриття поставленої теми, сприяло висвітленню змісту і напрямів громадської, військової, педагогічної та наукової діяльності О. Степанів.

Наукова новизна праці визначається тим, що у ній вперше в українській історіографії на основі залучення до наукового обігу нових джерел та спеціальної і публіцистичної літератури про життєвий шлях, громадсько-політичну та наукову й педагогічну працю О. Степанів створено комплексне дослідження. Вперше максимально повно проаналізовано історіографію

проблеми, вивчено та залучено до наукового обігу маловідомі та неопрацьовані архівні джерела, що зберігаються в архівосховищах Львова, Києва, Івано-Франківська, оригінальні джерела із збірні Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка, архіву Львівського національного університету імені Івана Франка; окремих джерельний комплекс склали наукові праці та публікації О. Степанів, вивчення яких дало можливість висвітлити її діяльність як вченого і педагога.

Цілісне вивчення особистості О. Степанів дозволило з'ясувати та поглибити окремі аспекти її громадської діяльності в студентський період, участі у формуванні бойових підрозділів УСС та її місце у національних процесах в передвоєнний час; з'ясувати окремі сюжети участі в бойових діях та діяльності серед українських полонених у Туркестані; роботу в Українській Галицькій Армії; педагогічну роботу в українських інституціях повоєнної Польщі та в період УРСР; зміст та напрями наукової праці.

Із наукової новизни праці випливають *положення, які виносяться на захист*:

– формування світогляду О. Степанів та становлення її громадянської позиції відбувалося в умовах Австро-Угорщини, конституційний лад якої відносно сприяв розвитку українського національного життя;

– участь О. Степанів у молодіжному русі Галичини не тільки сприяла розвитку українського національного руху, але й формуванню жіночих структур, які виявляли громадську активність в Галичині на початку ХХ ст., сприяли кристалізації феміністичних ідеалів, співзвучних з тогочасними європейськими жіночими рухами, формували нові жіночі середовища, націлені на інтелектуальну працю, фахові рухи та ін.; феміністичні засади творення організацій поєднувалися з українськими національними ідеалами;

– діяльність О. Степанів у парамілітарних структурах довоєнного часу та у збройних формуваннях Українських січових стрільців у роки Першої світової війни сприяла організації перших жіночих з'єднань у війську;

– у період російського полону в Туркестані О. Степанів здійснювала агітаційну діяльність в українських середовищах; долучилася до загальноукраїнського національного руху через встановлення контактів з великою кількістю політичних діячів;

– повернення О. Степанів з російського полону до Львова через європейські держави сприяло поширенню інформації про український національно-визвольний рух, державницькі прагнення українців;

– після завершення Першої світової війни О. Степанів відійшла від активної політичної роботи, зосередившись на питаннях розвитку українського шкільництва у міжвоєнній Польщі, роботі в НТШ, національному кооперативному русі; авторитет О. Степанів у наукових колах сприяв залученню окремих польських науковців до українського освітньо-наукового життя;

– у період німецької окупації Львова О. Степанів працювала в адміністративних міських структурах та займалася вивченням географії та історії Львова;

– у радянський період О. Степанів мала змогу частково повернутися до наукової та виховної роботи; в умовах тоталітарної системи можливості для розробки нових наукових напрямів у вченої були обмеженими;

– радянський режим ціленаправлено усував О. Степанів від викладацької та наукової діяльності: спочатку створивши адміністративно-організаційні перепони, а згодом усунувши її з суспільно-політичного життя через ув'язнення у сталінських таборах;

– вивчення громадської, військової та науково-педагогічної діяльності О. Степанів дозволило уточнити зміст та особливості стержневих віх національної історії першої половини та середини ХХ ст.

Теоретичне значення праці зумовлене станом історичних знань, які ілюструють суспільну значимість праці О. Степанів, її наукові та педагогічні досягнення.

Науково-практична цінність отриманих результатів та основних ідей дисертаційного дослідження полягає у тому, що проаналізований фактичний матеріал, теоретичні положення і висновки можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць з історії України, історіографічних та краєзнавчих видань, при підготовці відповідних спецкурсів, у практичній викладацькій роботі.

Апробація основних положень та результатів дослідження здійснювалась шляхом участі у Міжнародному науковому конгресі, присвяченому 150-річчю від дня народження І. Франка «Іван Франко: дух, наука, думка, воля» (27 верес. – 1 жовт. 2006 р. – Львів); всеукраїнській науковій конференції «Теорія і методика саморозвитку педагогічної майстерності педагогів вищих технічних навчальних закладів України» (30 трав. – 1 черв. 2011 р. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ); всеукраїнській науковій конференції «Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону «Про вищу освіту» (16–19 черв. загальноукраїнського національного руху через встановлення контактів з великою кількістю політичних діячів;

– повернення О. Степанів з російського полону до Львова через європейські держави сприяло поширенню інформації про український національно-визвольний рух, державницькі прагнення українців;

– після завершення Першої світової війни О. Степанів відійшла від активної політичної роботи, зосередившись на питаннях розвитку українського шкільництва у міжвоєнній Польщі, роботі в НТШ, національному кооперативному русі; авторитет О. Степанів у наукових колах сприяв залученню окремих польських науковців до українського освітньо-наукового життя;

– у період німецької окупації Львова О. Степанів працювала в адміністративних міських структурах та займалася вивченням географії та історії Львова;

– у радянський період О. Степанів мала змогу частково повернутися до наукової та виховної роботи; в умовах тоталітарної системи можливості для розробки нових наукових напрямів у вченої були обмеженими;

– радянський режим ціленаправлено усував О. Степанів від викладацької та наукової діяльності: спочатку створивши адміністративно-організаційні перепони, а згодом усунувши її з суспільно-політичного життя через ув'язнення у сталінських таборах;

– вивчення громадської, військової та науково-педагогічної діяльності О. Степанів дозволило уточнити зміст та особливості стержневих віх національної історії першої половини та середини ХХ ст.

Теоретичне значення праці зумовлене станом історичних знань, які ілюструють суспільну значимість праці О. Степанів, її наукові та педагогічні досягнення.

Науково-практична цінність отриманих результатів та основних ідей дисертаційного дослідження полягає у тому, що проаналізований фактичний матеріал, теоретичні положення і висновки можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць з історії України, історіографічних та краєзнавчих видань, при підготовці відповідних спецкурсів, у практичній викладацькій роботі.

Апробація основних положень та результатів дослідження здійснювалась шляхом участі у Міжнародному науковому конгресі, присвяченому 150-річчю від дня народження І. Франка «Іван Франко: дух, наука, думка, воля» (27 верес. – 1 жовт. 2006 р. – Львів); всеукраїнській науковій конференції «Теорія і методика саморозвитку педагогічної майстерності педагогів вищих технічних навчальних закладів України» (30 трав. – 1 черв. 2011 р. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ); всеукраїнській науковій конференції «Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону «Про вищу освіту» (16–19 черв. 2015 р. – Івано-Франківськ: НТБ ІФНТУНГ); щорічній Науковій конференції викладачів та аспірантів Львівського національного університету імені Івана Франка (2016, 2017), національних конференціях Івано-Франківського національного університету нафти і газу (2014, 2017). Результати дослідження апробовані на засіданні кафедри новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у 7 наукових працях, з них 6 опубліковано у фахових виданнях.

Структура роботи зумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує **345** позицій. Обсяг основного тексту дисертації становить **180** сторінок.

Основний зміст дисертації

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання, об'єкт та предмет наукового дослідження, методи наукової праці, хронологічні рамки, розкрито новизну одержаних результатів, практичне значення дисертації, подано інформацію про апробацію результатів дослідження та структуру роботи.

У першому розділі «Історіографія, джерела та методологія дослідження» проаналізовано історіографію, джерела та методологічні засади наукової праці.

У підрозділі 1.1. «Історіографія проблеми» висвітлено науковий доробок попередників та охарактеризовано рівень наукової розробки теми.

У вивченні біографії та громадської, військової і науково-педагогічної діяльності О. Степанів виділяємо декілька дослідницьких етапів.

Передовсім це роботи, присвячені аналізу діяльності українських товариств австрійського періоду, національно-визвольних змагань 1917–1923 рр. В основному ці публікації здійснювалися у видавництві «Червона Калина»: головним чином статті діячів визвольного руху, які перебували на Західній Україні, а також роботи українських політемігрантів із Західної Європи та Америки. У серії цих видань представлено не лише загальні інформації та оцінки національно-визвольних змагань, але й окремі деталі про діяльність О. Степанів.

Наступний етап вивчення теми розпочався у післявоєнний час – це національна література про українські визвольні змагання та національно-державницькі процеси першої половини ХХ ст. Ці роботи видавалися в основному в США, де були зосереджені головні національні структури. Це праці В. Бачинського, С. Волинця, І. Кедрина, С. Шевчука, М. Шлемкевича, С. Ярославина та ін. Особливе місце у висвітленні національного руху із зарубіжних видань займають роботи Л. Шанковського, присвячені військовому будівництву та історії українського війська.

Нові суспільні віяння в Україні у часи горбачовської перебудови не лише спричинили потужний ріст національних сил, але й викликали зацікавлення національною історією. Такими темами, які не піднімалися в епоху радянського тоталітарного режиму стали історія Українських січових стрільців, Національної революції 1917–1923 рр., історія Західно-Української Народної Республіки та інші. З'явилися роботи С. В. Лилика, М. Р. Литвина; спільні публікації М. Р. Литвина і К. Є. Науменка; монографія С. А. Макаруча. Важливими для вивчення теми стали синтети історико-теоретичного плану В. Даниленка, Я. Ісаєвича, К. Кондратюка, М. Кугутяка, С. Кульчицького, Р. Попп та ін.

У сучасний період найбільш представленою в українській історіографії є тема участі жінок у легіоні Українських січових стрільців. Передовсім йдеться про Олену Степанів, Софію Галечко, Ганну Дмитерко, Ірену (Олену) Кузь і Ольгу Підвисоцьку.

Нинішній етап вивчення участі жінок у суспільно-політичних процесах першої половини ХХ ст. визначається не лише їх громадською і політичною складовою, а й проблематикою феміністичних студій. Гендерній темі присвячені статті М. Байдак, І. Черчович, О. Кісь, М. Дядюк та ін.

Окремо слід зупинитись на сучасних виданнях, які презентують постать О. Степанів. Це, зокрема, робота А. Кос «Героїня України Олена Степанів»: представлено біографію діячки, звернуто увагу на її громадську та педагогічну діяльність. Аналогічною за характером є брошура В. Кметя «Олена Степанів: школа боротьби та гідності». Численними є також газетні

та журнальні публікації, що з'явилися в Україні на зламі ХХ–ХХІ ст., які присвячені постаті О. Степанів.

Важливими для вивчення громадської та науково-педагогічної діяльності О. Степанів є праці професора Я. Дашкевича; публікації львівського відділення Інституту археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (керівник проф. М. Капраль), роботи Г. Сварник та ін.

Особливе місце в історіографії проблеми займають дослідження, присвячені О. Степанів як вченому-географу. Це, зокрема, робота професора О. Шаблія «Доктор географії Олена Степанів», його ж розлога публікація «Олена Степанів. Наукові праці. Есе. Спогади», де вміщено статтю О. Шаблія і О. Вісьтак «Життєвий і творчий шлях Олени Степанів». У цьому виданні опубліковано оригінальні праці вченої з урбаністичної проблематики, антропогеографії України, кооперативного руху, краєзнавства.

Окремий бібліографічний зріз складають праці польських авторів, які нами вивчалися в контексті загальних процесів, що відбувалися у Галичині в кінці ХІХ – першій третині ХХ ст. Разом з тим, представлена історіографічна база не розкриває цілком громадську, військову та науково-педагогічну діяльність Олени Степанів, залишаючи ще значні проблеми для її комплексного вивчення.

У підрозділі 1.2. «Джерела» охарактеризовано документальну базу для вивчення життєвого шляху О. Степанів та її суспільно-політичної і науково-педагогічної праці.

Передусім це роботи самої О. Степанів: «Мої спомини із шкільних літ»; «Напередодні великих подій»; «Спогади з російського полону»; роботи вченої про історію січового стрілецтва та участь у ньому жінок, опубліковані у 1930-х рр.: «Жінка-вояк» та «З воєнних заміток», які доповнюють презентабельну мемуаристику стрілецької історії.

Наступний джерельний блок складають наукові праці О. Степанів присвячені окремим містам: зокрема, Києву, Львову; де представлено історію, міський життєвий простір, сфери впливу міста, населення, господарство та ін.

Джерельну базу дисертаційної праці складають й інші роботи вченої: «Економічна характеристика українських земель» (представлено загальні відомості про українські землі та їх простір, чинники господарського життя); праці з краєзнавства та регіоналістики: «Крим», «Мандруймо по рідному краю», «Дністровим шляхом»; монографія «Дністер – важлива транспортна магістраль».

Джерелами для написання дисертації стали роботи О. Степанів, присвячені кооперації: «Рочдельські принципи», «Німецька споживча кооперація», «Кошти торговельного розподілу засобів поживи і колоніальних товарів у кооперативних і приватних крамницях»; охороні здоров'я: «Кооперативи здоров'я: їх завдання, організація, історія», «Кооперативи Здоров'я» працюють для добра своїх членів».

Праці О. Степанів складають вагомий джерельний комплекс у вивченні теми.

Робота опирається на матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові: особистий фонд Осипа Назарука (ф. 359), де

зібрано матеріали про події Першої світової війни у Галичині, зокрема бої під Болеховом; документи Пресової квартири Українських січових стрільців, статистичні звіти про діяльність УСС; характеристика на хорунжу УСС О. Степанів; про перебування О. Степанів у радикальній партії; спогади О. Степанів, записані з її слів О. Назаруком; окремі твори О. Назарука: статті «Слідами Українських січових стрільців»; «До фронту»; «Як тепер відбувається рекрутація Українських січових стрільців».

Із фонду 577 (Товариство «Студіон», м. Львів) запозичено інформацію про літературу, яку читали УСС; із фонду 406 (Редакція газети «Нова Зоря») опрацьовано статті про Українських січових стрільців, окремі бібліографічні матеріали І. Кривецького, листи О. Назарука до редакції газети «Діло»; інформації про участь у військових битвах УСС, звернення командира австрійської дивізії генерал-майора Ігнатія Фляйшмана до січовиків та ін. Окремі інформативні матеріали автор запозичила із фондів Івано-Франківського державного обласного архіву та Тернопільського державного обласного архіву.

Робота базується також на особистісних фондах Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України.

Вперше до наукового обігу введено матеріали Архіву Львівського національного університету імені Івана Франка. Це особиста справа О. І. Степанів – студентки філософського факультету Львівського університету.

Важливим джерелом виступають опрацьовані в роботі мемуари і спогади: роботи А. Бізанца, І. Блажкевич, М. Галагана, Н. Гірняка, І. Давидів, Д. Дорошенка, О. Думіна, А. Кравса та ін.

Таким чином, різноманітний комплекс історичних джерел та їх аналіз дають можливість цілісно представити громадсько-політичну, військову та науково-педагогічну діяльність Олени Степанів.

У підрозділі 1.3. «Методологія дослідження» здійснено аналіз теоретико-методологічних підстав дисертації: принципів історизму, наступності, причинності та наукового плюралізму. Принцип історизму втілюється у вивченні проблеми у контексті найважливіших віх історії, впродовж яких жила і творила О. Степанів, для характеристики світогляду, встановленні певних етапів її діяльності.

Принцип наступності дозволив прослідкувати основні тенденції розвитку жіночого військового руху: від творення парамілітарних структур до перетворення їх у повноцінні бойові формації; з'ясувати відношення офіційних австрійських чинів та керівників січової формації до армійських жіночих структур. Роки Першої світової війни змінили більшість гендерних стереотипів, які склалися в суспільстві; постало питання щодо посилення ролі жінки в суспільно-політичній і військовій сфері діяльності.

Завдання роботи вирішувалися шляхом поєднання загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціальних методів історичних досліджень. Із числа загальнонаукових методів використовувалися: методи порівняння, аналізу і синтезу, індукції та дедукції, узагальнення. Окремі положення дисертації вивчалися шляхом структурно-функціонального методу. Усі перелічені

методи створили дослідницьку методологічну базу для вивчення суспільно-політичних процесів та їх змін у західноукраїнському регіоні в першій половині ХХ ст., представлення на їх фоні діяльності О. Степанів.

Дослідження опирається на сучасні методологічні прийоми наукової праці та методики пізнання.

У другому розділі *«Громадсько-політична діяльність О. Степанів»* висвітлено її становлення як студентського лідера та участь у парамілітарних структурах. У підрозділі 2.1. *«Формування світогляду»* показано, що становлення поглядів О. Степанів відбувалося у галицькому родинному священицькому середовищі. Ця верства на рубежі ХІХ–ХХ ст. пов'язувала себе і з українським національно-визвольним рухом.

Батько Олени отець Іван Степанів був ініціативним душпастирем: організував у селі читальню «Просвіти», передплачував газети «Зоря» і «Діло». Старший брат Олени Ананій (1890–1919) був студентським активістом, брав участь у діяльності національного спортивного товариства «Сокіл», а у рідному Вишнівчику заснував його філію.

У десятирічному віці Олена Степанів склала вступний іспит у Першій дівочій школі ім. Шевченка у Львові. Навчалася добре, виявляла зацікавлення до Львова і міського життя.

У 1910 р. О. Степанів вступає до семінарії Українського педагогічного товариства, де бере участь у виданні журналу «Життя», гуртку УПТ, займається самоосвітою, поглиблюючи знання з історії українського народу, літератури, економіки, соціології і ін.

Із виникненням у Львові 1911 р. «Пласту» залучається до роботи у цій організації, де проходить військовий вишкіл, знайомиться з майбутніми соратниками по військовій боротьбі Гандзею Дмитерко, Савиною Сидорович, Марією Якимович та ін. Одночасно із участю у «Пласті» відвідувала осередок «Сокола-Батька», де заняття спортом виробляло у дівчини відвагу, будило почуття свободи.

Після успішного закінчення семінарії екстерном склала іспити за гімназію, що давало їй можливість вступу до університету.

Визначальну роль у формуванні поглядів О. Степанів того періоду відігравали роки навчання у Львові та перший молодіжний громадський досвід.

Ставши у 1912 р. студенткою Львівського університету вивчає історію і географію, працює в «Академічній громаді», «Просвітньому гуртку», «Студентському союзі ім. Драгоманова».

У час навчання в семінарії та університеті великий вплив на О. Степанів мали її педагоги: Андрій Алиськевич, Степан Томашівський, Степан Рудницький, Іван Боберський. В університеті вона слухала лекції професора Михайла Грушевського.

У 1912 р. на нараді жіноцтва Львова О. Степанів виступила з політичним рефератом про працю жінок у випадку війни; розпочала роботу в «Жіночому комітеті», ставши однією з його очільниць.

До початку Першої світової війни О. Степанів вже була активною учасницею громадського життя у Львові, поєднувала участь у студентських гуртках з роботою у «Жіночому комітеті», який у цей період пов'язував фе-

міністичний рух з національними ідеалами та відстоював право участі жінок у політичному житті. У підрозділі 2.2. «Участь у студентському русі та парамілітарних структурах» представлено громадсько-політичну діяльність О. Степанів напередодні Першої світової війни.

У 1912–1914 рр. український молодіжний рух очолювали І. Лиза-нівський, М. Біляч, К. Заклинський та ін., які видавали журнал «Життя», де публікувалися статті з української історії, літератури, соціології і економіки; видання націлювало молодь на самоосвіту. Український рух старшокласників та студентів вищої школи на початку ХХ ст. був пов'язаний з європейськими молодіжними традиціями, зрештою таким був «Пласт», який проводив і військову підготовку: вчили стріляти з бровнінга, рушниць, перекладали військові видання з польської на українську мову, проводили пластові прогулянки до Брюхович, на Чортові Скали між Лисиничами і Винниками.

О. Степанів стверджувала, що у передвоєнний час студентство поділилося на дві групи: одна, присвячувала свої сили творенню мілітарних організацій, працювала по селах у «Просвіті», «Січах», «Соколах»; друга вважала, студент має вчитися і творити культурні цінності, які в перспективі стануть основою будівництва власної держави.

7 грудня 1913 року відбулася центральна подія передвоєнного часу в житті галицьких українців – «з'їзд послів і нотаблів без різниці партій з цілої австрійської України», рішення якого стали основою для спільних політичних акцій українських сил.

З початком 1913 року у Львові відбувалися військові вправи «Сокола-Батька», в яких були зайняті студенти, члени січових структур, учні старших класів шкіл і гімназій, ремісники (кількість коливалася від 150 до 200 осіб; інструкторами були січовики, які мали військовий досвід; команди подавалися українською, а інколи й німецькою мовами).

Державний Червоний Хрест Австро-Угорщини у лютому 1913 року оголосив про прийняття на службу лікарів, аптекарів, медичних сестер; перевірялася робота лікарень і госпіталів; постало питання про залучення приватних помешкань для лікарських установ у випадку війни. Український «Жіночий комітет» у зв'язку з воєнним напруженням оголосив відозву, спрямовану на збір коштів «На потреби України».

До початку Першої світової війни діяльність О. Степанів зосереджувалася у сокільських структурах (військові вправи, вивчення бойових статутів та команд), самаритянських курсах, роботі «Жіночого комітету». Процеси, які були пов'язані з розгортанням жіночої активності у громадському русі Галичини не задовільняли О. Степанів передовсім через низьку участь жіноцтва в політичних, мілітарних і санітарних структурах.

У третьому розділі «Участь О. Степанів у військових формаціях» досліджується заключний етап творення українського стрілецтва та участь у цих процесах О. Степанів, її діяльність у бойових підрозділах на фронті та у російському полоні.

У підрозділі 3.1. «Формування українського стрілецтва напередодні війни» зазначено, що утворення парамілітарних українських структур у Галичині

було закономірним підсумком розвитку національно-визвольних процесів у краї, а мілітарний рух українців пов'язувався з особою Кирила Трильовського, який домігся затвердження стрілецького статуту у Галицькому намісництві. До війни «Січковий Союз» нараховував 96 структур. О. Степанів організувала окремі жіночі стрілецькі з'єднання у Львові, однак їх діяльність не була статутно регламентована; стверджувала, що оскільки «Січкові Стрільці II», сформовані із юнаків підльвівських сіл, вважали себе «революційним військом, то в них повинно було знайтися місце і для жінок».

Жінки склали окремий підрозділ: із 300 січовиків їх було 33. У групу входили студентки, семінаристки, ремісники, а комендантом чети стала Олена Степанів.

Військова підготовка «Січових Стрільців II» була пов'язана з «військовими вправами піхотинця», стрільби з рушниці; жіноча чета займалася перев'язками і доглядом за пораненими; відбувалися теоретичні військові заняття, а також лекції з історії українських визвольних змагань; усі стрільці склали присягу і їм було вручено відзнаки і посвідчення.

Згодом О. Степанів стала вести «поборову комісію Січових Стрільців», реєструючи січовиків; члени жіночої чети забирали добровольців на залізничному вокзалі у Львові та супроводжували їх до команди; працювали на січових кухнях.

У підрозділі 3.2. «О. Степанів у бойовій формації УСС на фронті» висвітлюються бойові дії на австрійсько-російській ділянці фронту та участь у цих операціях хорунжої О. Степанів.

Після поразки австрійської армії під Золочевом 26 серпня 1914 р. розпочалася евакуація Львова і добровольці на вступ до УСС виїхали до Стрия; О. Степанів домоглася включення її до бойової формації.

У Стрию, було проведено «реєстр» і понад 2 тис. добровольців розділено на 10 сотень та відправлено для вишколу на Закарпаття.

Комендантом легіону УСС до 14 березня 1915 р. був М. Галушчинський. Відповідно до цього часу Бойова Управа, яка розташовувалася у Відні формально виконувала функції політичного керівництва УСС. На початку 1915 р. було проведено реорганізацію бойової формації і коша: їх було підпорядковано австрійській команді корпусу Гофмана; інші формації підлягали безпосередньо місцевій військовій владі.

У зимовий період 1914–1915 рр. УСС виконували завдання сторожової служби в горах: австрійський карпатський фронт у цей час був дуже слабким, а обидві ворогуючі сторони діяли здебільшого вздовж головних доріг. У кінці березня 1915 року бойові підрозділи УСС висунулись в район гори Маківка, де тактично підлягали двом бригадам – 128-й і 130-й, хоч адміністративно та організаційно вони творили один полк УСС. Його керівником від січня 1915 р. був Г. Коссак.

Після битви на Маківці німецько-австрійські війська розгорнули наступальну операцію у центральній частині Східного фронту, а 9-а російська армія, що виступила противником австрійської Південної Армії, розпочала відступ у напрямку Стрия. Однак росіяни зупинили наступ австро-німецьких військ під Стриєм і Болеховим, намагаючись їх знову відтіснити в бік Карпат.

Участь Олени Степанів у бойових діях осені 1914 – весни 1915 рр. показує, що сотні УСС брали участь в особливо важких боях у Карпатах на горі Ключі біля Сколе, за гору Маківку, за Драгобрат і Стрий. Австрійське командування неодноразово відзначало героїчні дії січових стрільців на фронті. За виявлену мужність під Комарником О. Степанів нагороджено медаллю «За хоробрість», яку вручили перед вишикуваним підрозділом. Українські політики почали говорити про УСС як «залізну бригаду», здатну творити дива на найважчих ділянках фронту. Участь українських добровольчих підрозділів на фронті демонструвала також їх відданість Австрії, створюючи можливості для національних політиків їх належного потрактування з боку офіційних чинників.

У підрозділі 3.3. «О. Степанів у російському полоні» простежено, як після травневих боїв 1915 р., значна група УСС потрапила у російський полон та висвітлено її перебування у Туркестані.

У ході важких боїв 30–31 травня 1915 р. російські сили на ділянці Болехів–Лисовичі атакували австрійські війська, і під час цього бою О. Степанів потрапила у полон. На початку конвоювання до Росії О. Степанів мала намір утекти з полону, однак це виявилось нереальним. Прибувши до Ташкента О. Степанів захворіла і австрійські офіцери влаштували збір коштів на її лікування.

За перипетіями полону О. Степанів стежили українці, а також зарубіжний світ: газета «Діло» регулярно подавала інформації про місця перебування полонених січовиків в Туркестані; Наталія Кобринська на підтримку галичан відгукнулася нарисом «Тихий смуток»; українці вбачали в полонянці свою національну героїню.

Лютнева революція змінила умови перебування полонених у Ташкенті та привела до революційних змін в Україні, де в березні 1917 р. в Києві утворилася Українська Центральна Рада, а її головою став Михайло Грушевський. У березні 1917 р. в Ташкенті виникла Туркестанська українська громада.

О. Степанів дістала змогу виходити в місто, спілкуватися з австрійськими офіцерами та солдатами, займатися громадською роботою; у травні 1917 р. бере участь в засіданнях курсової комісії, яка організувала навчання полонених; їй було призначено вести окремий корпус. 27 травня 1917 р. Туркестанська українська громада влаштувала Шевченківський концерт та надіслала вітального листа М. Грушевському.

Туркестанський період займав особливе місце у формуванні політичних візій Олени Степанів, а її повернення з полону перетворилося у демонстрацію українства.

О. Степанів поверталася до Львова через Фінляндію: на прикордонній станції Гарапанда її вітали фінські жінки, фотографувалися з нею; кожна сестричка із санітарного поїзда мала її фотографії. У Швеції відбулася зустріч О. Степанів з відомим географом і мандрівником, дослідником Центральної Азії, Свенном Гедіном. Відомості про О. Степанів публікувалися у шведській та норвезькій пресі. Через Берлін і Відень добиралася до Коша Українських січових стрільців у Пісочній над Дністром.

Новий період пов'язаний з поверненням О. Степанів у бойову форму УСС. Хоча процедура «виправдання» хорунжої УСС пройшла успішно і 12 січня 1918 р. було видано відповідний наказ, однак згодом її звільнили з УСС.

У четвертому розділі аналізується «Наукова та педагогічна діяльність О. Степанів».

У підрозділі 4.1. розглянуто «Педагогічну роботу та участь у кооперативному русі 1920-х – 1930-х рр.». Після поразки національно-визвольних змагань О. Степанів перебуває у Відні, де у 1921 р. закінчила університет, здобула ступінь доктора філософії і повернулася до Львова.

З 1922 р. працювала у гімназії сестер-Василіянок у Львові, де сформувалася як досвідчений педагог, активно впроваджуючи національний принцип в освітній процес. Завдяки їй у Львові склалася традиція мандрівок з елементами українознавства і краєзнавства: на прощу до Гошівського монастиря, на верхів'я гори Параски, до релігійних святинь Унева, Крехова, Страдча, до Підгородців на Урич (фортеця Тустань) та ін. Зважаючи на національну позицію О. Степанів польська влада наказами шкільної кураторії неодноразово забороняла їй займатися педагогічною діяльністю.

У 1920–1930-х рр. працювала в «Учительській громаді» та «Рідній школі», які будувалися на громадських засадах і мали на меті утвердити традиції національної школи в Галичині; укладала навчальні програми з української мови, історії, географії; займалася проблемами національного виховання молоді; стала одним з організаторів з'їздів учителів-географів Галичини у 1929 і 1930 рр. У 1935–1937 рр. очолює «Українську психологічну пораду для вибору знання» при товаристві «Рідна школа»; підготувала гімназійний посібник, де обгрунтувала просторовий обсяг поняття «Україна», «український».

З 1935 р. починає роботу у Ревізійному Союзі Українських Кооперативів, бере участь у творенні кооперативів здоров'я та займається науковим обгрунтуванням діяльності кооперативів. Цій проблемі присвятила понад 20 статей у фахових кооперативних виданнях «Кооперативна республіка», «Кооперативна родина», «Господарсько-кооперативний часопис» та ін. Загальним проблемам розвитку кооперації присвячені статті «Рочдельські принципи», «В громаді сила»; «Підсумки праці кооперативів здоров'я» та ін. Розвиток української кооперації О. Степанів пов'язувала з досвідом відповідних структур у Німеччині та Франції.

У підрозділі 4.2. «Наукова діяльність О. Степанів у 1920-х – 1930-х рр.» зазначено, що як вчений вона сформувалася в школі професора С. Рудницького, а визначальними стали проблеми вивчення та описів українських земель в межах національної території, географічної окреміжності як природнього фундаменту формування нації. О. Степанів не була прихильником географічного детермінізму, згідно з яким розвиток і розміщення господарства пояснювався природніми чинниками, а оперувала категоріями класифікації чинників розвитку і розміщення господарства та населення.

Із відновленням на початку 1920-х рр. роботи Наукового товариства ім. Т. Шевченка, О. Степанів стала у 1925 р. секретарем фізіогеографічної комісії: усі шість томів праць комісії (1927–1938 рр.) виходили за її участю.

Активна робота О. Степанів сприяла долученню до українського наукового процесу доцента Ягеллонського університету Володимира Кубійовича та створення ним фундаментальних праць «Атлас України й сумежних країв» та «Географія українських та сумежних земель».

Робота «Розподіл і розвиток суспільства давньої Русі до половини XII ст.» була захищена О. Степанів як докторська дисертація у 1921 р. (можливо знаходиться в архіві Віденського університету). Дослідники припускають, що ця історико-географічна праця ілюструє щільність людності та густоту поселень, в тому числі міських в часи до монголо-татарської навали; розглядається заняття населення, торгівля та ін. Втраченими також вважаються наукові розвідки «Земля і люди. Населення Галичини в роках 1860, 1900, 1910, 1921 і 1931» (написана у Львові у 1938 р.) та «Населення західноукраїнських областей в 1944–1946 рр.».

У підрозділі 4.3. «Наукові зацікавлення О. Степанів у 1939–1944 рр.» розкрито працю вченої у період радянського режиму та німецької окупації.

О. Степанів працювала вчителем географії у львівській середній школі № 3, № 4, у 1940 р. стала викладачем Інституту радянської торгівлі та науковим співробітником філіалу Інституту економіки АН УРСР.

Оскільки праця цих структур розгорталася, то О. Степанів працювала в новій для неї економічній ділянці і підготувала лише дві статті.

На початку німецької окупації працювала викладачем жіночої гімназії та ремісничої жіночої школи; керівником Львівського міського статистичного бюро, що допомогло їй в зборі матеріалу для підготовки книги «Сучасний Львів».

У 1943 р. монографічне дослідження «Сучасний Львів» було опубліковано «Українським видавництвом»: у ньому відбилися концептуальні підходи авторки до регіоналістики і краєзнавства. Дослідження стало важливим виданням урбаністичної історії, а Львів від початку свого заснування в середині XIII ст. розглядався в контексті важливих європейських процесів; обставини заснування міста автор пов'язує з військово-стратегічними потребами, господарськими і торговельними чинниками. Міський життєвий простір, чисельний та національний склад, заняття та культуру його мешканців пов'язує не лише з періодами його існування, а й із історичними зовнішньо-політичними чинниками, які відбувалися в місті і навколо нього. Визначено національний характер міста та вперше представлено український чинник.

У підрозділі 4.4. «Наукова праця О. Степанів у післявоєнний час» розглядається праця вченої у 1944–1949 рр.

З кінця 1944 р. О. Степанів працювала завідувачем сектору промисловості у Львівському філіалі Інституту економіки АН УРСР, у Львівському державному університеті імені Івана Франка. Згодом її разом з професором І. Крип'якевичем, доктором В. Огоновським «почесно» депортували до Києва.

У Києві керівництво академічного інституту робило все для ускладнення її роботи: під сумнів було поставлено її наукову компетентність, шляхом переатестації працівників відділу економічної географії і вона не була атестована; не прийняли до уваги той факт, що вона мала науковий ступінь доктора філософії, а диплом Віденського університету був нострифікований 1925 р. у Львівському університеті.

Після майже трьох років вимушеного перебування в Києві повернулася до Львова, але і тут залишилася без праці, оскільки керівники львівських інституцій, знаючи позицію влади, побоювалися влаштувати її на роботу: лише директор Природничого музею АН УРСР С. Пастернак відважився її працевлаштувати і вона стала молодшим науковим співробітником у цій установі.

Після вбивства у жовтні 1949 р. письменника-публіциста Я. Галана розпочалися репресії проти української інтелігенції, які стосувалося й Олени Степанів. 30 грудня 1949 р. вона була арештована органами МГБ за статтею «зрада батьківщини» і засуджена на 10 років.

Таким чином, суспільно-політичні умови радянської системи не дозволили О. Степанів цілком розкритись як вченій.

У підрозділі 4.5. «Історичне краєзнавство та регіоналістика у творчості О. Степанів» розкрито окремі аспекти її дослідницької праці: українознавчий, краєзнавчий, урбаністичний та ін.

Значну кількість наукових робіт з багатьох причин не було надруковано або втрачено у радянський період під час арештів і депортацій. Цінною видається праця «Енергетичні ресурси і сировинна база промисловості західних областей УРСР» (написана десь у 1946–1949 рр.; збереглась лише рецензія на неї С. Пастернака).

Особливе місце у науковій творчості О. Степанів займало краєзнавство. Вчена зазначала, що «любов до рідного краю, що зароджується природно від найраніших днів людського життя, поглиблюється з часом через пізнання усіх закутків рідної землі, почавши від найближчого оточення, аж до її найдаліших меж», розглядає через мандрівки.

Такими працями є стаття «Дністровим шляхом», де розкрито історико-географічну привабливість цього басейну; «Крим (ключ Чорного моря)», де показано визначальну роль Кримського півострова у південному геополітичному напрямі України та стверджується природність входження Криму у її склад.

Особливе значення праць О. Степанів полягало і в тому, що вона запроваджувала в історичне та географічне українознавство національну термінологію.

Значна частина праць, присвячена геоурбаністиці, залишилася у рукописах, деякі опубліковані у львівських і загальноукраїнських газетах; були статті про Львів як мистецький осередок, що зосереджував у собі здобутки європейської культури («Архітектурне обличчя Львова»; «Мистецькі пам'ятки Львова»).

Таким чином, досягнення О. Степанів у вивченні краєзнавства були значними; вона долучилася до нового напрямку – геоурбаністики; працювала над вивченням питань термінології – географічної, історичної та ін.

У **висновках** узагальнено результати дослідження, сформульовано його основні положення, що виносяться на захист.

1. Вивчення громадсько-політичної та науково-педагогічної діяльності О. Степанів розширює сучасну українську просопографію національно-визвольного руху. Життєвий і творчий шлях О. Степанів був пов'язаний та ілюструє невідомі стержневі віхи історії першої половини ХХ ст. у Галичині і Львові,

зокрема: Першу світову війну, виникнення та діяльність національних бойових формацій, перипетії та зміст Національної революції 1917–1921 рр., діяльність українців у Польщі після поразки процесів національно-державницького будівництва, становище української інтелігенції в часи радянського тоталітарного режиму та нацистської окупації, репресивні процеси радянських адміністративних органів щодо діячів національно-визвольного руху.

2. Світогляд О. Степанів формувалася у родинному середовищі сім'ї греко-католицького священика, вчительській семінарії у Львові, на філософському факультеті Львівського університету. Великий вплив на студентку справили лекції С. Рудницького, М. Грушевського, С. Томашівського, Е. Ромера та ін. Від 1911 р. брала активну участь у гімназійному, а згодом студентському русі у Львові; займалася самоосвітою, поглиблюючи свої знання з історії українського народу, літератури, економіки, соціології та ін. В університеті вступила до «Академічної громади», «Просвітнього гуртка», «Студенського союзу» ім. Драгоманова». Із виникненням у Львові «Пласту» залучається до роботи у цій організації, в якій формувалися майбутні діячі національно-визвольного руху Іван Чмола, Роман Сушко, Ярослав Чиж, Степан Дувал та ін.

3. О. Степанів належала до активісток феміністичного руху, які відстоювали громадянські позиції жінок у Галичині, формували певне прогресивне гендерне середовище. До нього належали: Олена Степанів, Софія Галечко, Ганна Дмитерко, Ірена (Олена) Кузь, Ольга Підвисоцька та ін. Роки Першої світової війни змінили більшість гендерних стереотипів, які склалися у галицькому суспільстві, постало питання щодо посилення ролі жінки в суспільно-політичній і військовій сфері діяльності. О. Степанів виступає за участь жінок у політичному житті, їх працю у випадку війни; у «Жіночому комітеті» збирає кошти на потреби України.

4. Впродовж 1912–1913 рр. львівська українська суспільність виробила засади національного мілітарного будівництва; О. Степанів кристалізує ці військові пріоритети у жіночому середовищі; великий вплив на українців мала аналогічна мілітарна робота у польських середовищах. Мілітарний національний рух у Галичині пов'язаний з Кирилом Трильовським, який будучи головою Українського Січового Союзу домігся затвердження стрілецького статуту у Галицькому намісництві. У рамках з'єднання «Січові Стрільці II» було створено окремий жіночий підрозділ, до якого увійшла О. Степанів.

5. На початковому етапі Першої світової війни українська суспільність виявилася невідповідною до творення власної військової організації; парамілітарні структури, зорганізовані у довоєнний час, не могли стати широкою організацією, яка б відповідала вимогам воєнного часу – бракувало підготовлених військових кадрів, грошових засобів та ін.

Від жовтня 1914 р. на російсько-австрійському фронті перебувало 9 сотень УСС, об'єднаних у два курені – Г. Коссака і С. Шухевича, які виконували функції оборони гірських переходів. О. Степанів діяла як хорунжий у підрозділі І. Чмоли. За виявлену мужність у бою під Комарником її було нагороджено медаллю «За хоробрість». Однак у ході битви під Болеховим у травні 1915 р. потрапила у російський полон.

6. Перебуваючи у російському полоні в Туркестані О. Степанів знайомиться із багатьма майбутніми відомими діячами Української національної революції, бере участь у громадсько-політичній роботі в середовищах полонених. Повернення О. Степанів з російського полону до Львова через скандинавські країни стало демонстрацією українського національного руху; на Заході про О. Степанів почали говорити як про українську національну героїню.

7. У час революційних змін 1918–1921 рр. О. Степанів продовжувала брати активну участь у національно-визвольних змаганнях, перебуваючи на вістрі політичних подій.

8. У період міжвоєнної Польщі О. Степанів відходить від політичної роботи, її пріоритетом стає педагогічна та наукова діяльність: викладає у гімназії сестер-Василіянок, структурах «Рідної школи» та ін. Нею були вироблені засади вивчення географії України, історичного краєзнавства. О. Степанів активізувала роботу географічної секції Наукового товариства імені Шевченка, залучивши до роботи цілу плеяду здібних науковців.

9. У передвоєнний час О. Степанів працює в радянських освітньо-наукових закладах та зосереджується на вивченні економічної географії.

10. У період німецької окупації вона створює монографію «Сучасний Львів», в якій опирається на нові статистичні джерела, застосовуючи сучасні наукові методи аналізу; розглядає міський простір в контексті українських чинників.

11. У післявоєнний час радянська влада переслідувала О. Степанів за її громадську позицію та національні погляди, тому працюючи в системі Академії Наук УРСР вона не змогла до кінця розкрити свій науковий потенціал у зв'язку з існуванням радянських схем та ідеологем в науці.

Список опублікованих праць за темою дисертації.

1. Книгиницька О. В. Військово-політична та наукова діяльність Олени Степанів. *Вісник Львівського університету. Серія історична. Спецвипуск на пошану професора Костянтина Кондратюка.* 2014. С. 74–79.

2. Книгиницькая О. В. Женщины в составе Украинских сечевых стрелцов: теоретико-исторические аспекты. *Leges si viata.* 2017. № 2. С. 41–43.

3. Книгиницька О. В. Олена Степанів у російському полоні (1915–1917 рр.). *Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр.* 2018. Вип. 132. С. 30–34.

4. Книгиницька О. В. «Жіночий організаційний комітет» у Галичині напередодні Першої світової війни. *Вісник Львівського університету. Серія історична. Спецвипуск на пошану професора Олексія Сухого.* 2017. Вип. 54. С. 215–220.

5. Книгиницька О. В. Олена Степанів у молодіжному русі Галичини на початку ХХ століття. *Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр.* 2018. Вип. 134. С. 39–42.

6. Книгиницька О. В. Участь О. Степанів у завершальному етапі формування українського стрілецтва (1913–1914 рр.) *Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр.* 2018. Вип. 136. С. 134–138.

Анотація

Книгиницька О. В. Громадська, військова та науково-педагогічна діяльність Олени Степанів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2018.

У дисертації на основі вивчення опублікованих та архівних комплексів, періодики, мемуарної літератури, вітчизняної та зарубіжної історіографії висвітлено громадську, військову та науково-педагогічну діяльність Олени Степанів. Показано формування суспільно-політичного світогляду героїні на тлі стержневих віх національної історії Галичини початку ХХ ст.; участь в організації Українських січових стрільців на початковому етапі Першої світової війни та перебування в російському полоні; діяльність в період Української національної революції та у міжвоєнній Польщі.

Вивчено педагогічну та наукову діяльність О. Степанів в часи Другої Речі Посполитої, періоду Другої світової війни та роботу в радянських педагогічних та наукових інституціях; визначено концептуальні засади наукової праці та відображено головні напрями суспільно-політичної діяльності вченої у її науковому доробку.

Ключові слова: О. Степанів, громадська та військова робота, науково-педагогічна діяльність, наукові праці О. Степанів.

Аннотация

Книгиницкая О. В. Общественная, военная и научно-педагогическая деятельность Олены Степанив. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук (доктора философии) по специальности 07.00.01 – история Украины. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2018.

В диссертации на основе изучения опубликованных и архивных комплексов, периодики, мемуарной литературы, отечественной и зарубежной историографии освещено общественную, военную и научно-педагогическую деятельность Олены Степанив. Показано формирование общественно-политического мировоззрения героини на фоне главных вех национальной истории Галичины начала ХХ в.; участие в организации Украинских сечевых стрельцов на начальном этапе Первой мировой войны и пребывание в российском плену; деятельность в период Украинской национальной революции и в межвоенной Польше.

Изучено педагогическую и научную деятельность О. Степанив во времена Второй Речи Посполитой, периода Второй мировой войны и работу в советских педагогических и научных институциях; определены концептуальные основания научной работы и отображены главные направления общественно-политической деятельности ученой в её научном наследии.

Ключевые слова: О. Степанив, общественная и военная работа, научно-педагогическая деятельность, научные труды О. Степанив.

Abstract

Knyhynytska O.V. Public, military, scientific and pedagogic activity of Olena Stepaniv. – Qualifying research work on the rights of manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Historical studies (Doctor of philosophy) under specialty 07.00.01 – history of Ukraine. – Ivan Franko national university of Lviv. – Lviv, 2018.

On the ground of published researches and archival materials, periodicals, memoirs, national and foreign historiography, the public, military, scientific and pedagogic activity of Olena Stepaniv is highlighted in the thesis research. It is shown the formation of social and political worldview of heroic figure at the time of main landmarks of national history of Galicia at the beginning of XX century, namely it is shown her study at pedagogic seminary and Lviv university and it is determined the impact of her teachers – S. Rudnytskyi, M. Hrushevskyi and others; it is analysed the participation of O. Stepaniv in feminist movement of Galicia and work in public structures.

As a separate direction of the research it is reviewed the participation of O. Stepaniv in paramilitary structures – Ukrainian sich riflemen – and her participation in military operation at the beginning period of First World War – battle near Komarnyk, on Mount Makivka, near Bolekhiv, where the heroine was taken captive. Stay of O. Stepaniv in Russian captivity in Tashkent and return to Galicia through Finland is reviewed through her participation in national and liberating move and revolutionary processes; plots related to Ukrainian revolution and stay in interwar Poland end the highlighting of public activity of the heroine.

In the work it is studied the pedagogic and scientific activity of O. Stepaniv during Second Polish-Lithuanian Commonwealth, period of Second World War and work of soviet pedagogic and scientific institution; it is determined conceptual principles of scientific work and shown main directions of social and political activity in her scientific workout. It is indicated that under the conditions of totalitarian system possibilities for development of new scientific directions were limited; soviet regime was intentionally eliminating O. Stepaniv from pedagogic and scientific activity: at the beginning creating of the administrative and organizational obstacles, and later eliminating her social and political activity through imprisonment in Stalin's cages.

Key words: O. Stepaniv, public and military work, scientific and pedagogic activity, scientific works of O. Stepaniv.

